

імпонував Еней як взірець державного мужа з такими рисами, як розум, мужність, шляхетність: «Еней один не роздягався, / Еней один за всіх не спав, / Він думав, мислив, умудрявся, / Бо сам за всіх і одвічав, / Як Турна ворога побити, / Царя Латина ускромити й успокоїти / народ»¹.

Дуже гарний був у давні часи морально-етичний критерій відбору кандидатів до пекла, про який пише Р. Гром'як, посилаючись на Є. Кирилюка й П. Волинського. Відправляли туди суддів, які «по правді не судили», чиновників-хабарників, шахраїв-купців, а решта, то на сьогоднішній погляд – дрібощтво, можна кудись до середульших, між пеклом і раєм, якихось там перекупок та волоцюг. «Енеїда» зненацька стала сьогодні актуальною, промовистою, а чорти, які залізним пруттям підганяли «еліту», навіть симпатичними.

Корисно прочитати сьогодні давнішню статтю автора, який став визначним ученим, теоретиком літератури, зберіг і продовжує традиції провідних дослідників української літератури, вболіває за авторитет і місце вітчизняного естетичного доробку в світовій літературі, виховує і формує багатьох і багатьох своїх учнів і послідовників. Це – відродно.

Валентина Нарівська, проф. (Дніпропетровськ)

Концептуальне дослідження домінант художньо-естетичного процесу

(Луцак С. М. Домінанта як ментальне осердя художньо-естетичного процесу (на матеріалі української літератури межі XIX – XX ст.). – Івано-Франківськ: Фоліант, 2010. – 400 с. – іл.)

Монографія С.Луцак є певною мірою знаковим явищем для літературознавчого сьогодення, особливо у сфері теоретичної думки. Як відомо, вітчизняна наука про літературу пережила нелегкі часи. Криза, в якій вбачались причини літературознавчих негараздів, все ж виявила себе не лише в

¹ Донцов Д. Дух нашої давнини / Дмитро Донцов. — Дрогобич, 1991. — С. 176.

риториці невдоволення хибною ідеологією, невідворотності розриву з нею, але й у намірах здійснити рішучий перелом у філологічній методології, передусім на засадах більш місткого опанування новацій європейської та американської критики. Проте ці наміри так і не дали бажаної результативності, оскільки здебільшого звелися до безладного, науково не осмисленого іншомовного слововживання без щонайменшої співвіднесеності зі специфікою українського літературного процесу. Очевидним є те, що присутність зарубіжної літературознавчої термінології «зашкалює». За останні десятиліття її шалений тиск був відчутний у теорії, компаративістиці, історико-літературній сфері.

Втома від термінологічного хаосу активізувала пошуки науковців до впорядкованості понятійного мислення. Яскравим підтвердженням тому лише за останні роки є поява вагомих видань, серед яких виокремлюються «Введение в литературоведение. Литературное произведение: основные понятия и термины» (Под ред. Л.Чернец. – М., 2000); «Литературная энциклопедия терминов и понятий» (Глав. ред. и составитель А.Николюкин. – М., 2001); «Лексикон загального та порівняльного літературознавства» (Керівник проекту А.Волков. – Чернівці, 2001); «Поэтика: словарь актуальных терминов и понятий» (Гл. науч. ред. Н.Тамарченко. – М., 2008), а також «Европейская поэтика от Античности до эпохи Просвещения: энциклопедический путеводитель» (Под общей редакцией Е.Цургановой и А.Махова. – М., 2010), що розгортають картину становлення літературознавчої термінологічної класики. Цей напрям обрала і С.Луцак з метою здійснити «теоретичну реінтерпретацію» концепту «домінанта», оскільки, на думку науковця, закономірності «сучасного відкритого і поліфонічного мислення» передбачають необхідність «кардинального перегляду» поняття.

Авторка звертається до думки, яка давно вже знаходиться у полі зору літературознавців, коли розвиток літературного процесу розуміється як своєрідний механізм зміни домінанти. М.Бахтін з характерним для нього переведенням філософських та музичних концептів у літературознавчі поняття обґрунтував літературно-художній зміст домінанти, досліджуючи романістику Ф.Достоевського. Формалісти

(Ю.Тинянов, Б.Ейхенбаум, Р.Якобсон) відповідно до своїх позицій осмислили домінанту як «фокусуючий компонент» тексту, що «скеровує, визначає і трансформує інші компоненти, забезпечуючи інтегрованість структури».

У 60-ті роки О.Михайлов повертає «погляд нашого слуху» до новаторського синтезу літератури і музики, що, в свою чергу, уже в 80-90-х роках народжує розуміння домінанти в контексті «ідеї словесної музики» (О.Махов). І все ж С.Луцак розпочинає своє дослідження немовбито з білого аркуша. Відштовхуючись від філософсько-фізіологічних розробок О.Ухтомського, широко залучаючи сучасні літературознавчі технології, авторка поєднує класичний зміст поняття домінанти з новими вимогами часу, що знайшло своє вираження вже у самій назві монографії. Відзначимо той факт, що у назві вбачається і вчувається певна «*пронімецькість*» підходу, започаткована Б.Хрістіансеном і розвинена Х.Гюнтером, які обстоювали синтез літератури і музики, взагалі характерний для німецької критичної думки. Вихід на осердя (серце у німецькій філософії є центром мисленнєвої сили) з орієнтацією на ментальність як ключові аспекти сучасного літературознавства (за останнім дослідженням Г.Гачева «Космо-психо-логос») дали можливість дослідниці здійснити ґрунтовний аналіз літературного процесу України межі ХІХ – ХХ ст., тобто того часу, коли формування нової домінанти у перехідний період виявило себе найбільш виразно, активізуючи у зв'язку з цим і наукову думку.

Заголовковий комплекс монографії розлогий та інформаційно насичений і справді задає тональність усій роботі. Окремо наголосимо на вишуканому дизайні книги, який відразу дає початок текстотворенню. Активно задіюючи форзаци та обкладинки, авторка саме сюди виносить ключові теоретичні положення, що засвідчують її наукову позицію. Вибір епіграфу із художнього твору Г.Хоткевича також дає можливість С.Луцак акцентувати увагу на особливостях методики власного дослідження, базованого на синтезі теоретизування та детального аналізу художнього тексту.

Монографія відзначається оригінальністю структурування. Окресливши у «Вступі» трансдисциплінарний характер домінанти, авторка у 4-х розділах книги детально

обґрунтувала синергетичну парадигму, процеси когнітивного моделювання у слові та специфіку креативної дії митців порубіжжя XIX – XX ст., розглянула динаміку рецептивно-комунікативного процесу через енергії естетичного поля, здійснила глибокий аналіз специфіки наукового нарративу. Максимально використовуючи можливості друку, С.Луцак досягла вражаючої «енергомісткості» тексту, вдаючись до численних посилань та приміток. Особливу привабливість мають «Додатки», в яких авторка продемонструвала все наукове розмаїття думки, акумульоване у формі таблиць, схем, тезових положень, яскраво засвідчуючи те, що книга є результатом копіткої і плідної праці справжнього науковця. Ретельно дібрана за проблемою бібліографія (753 позиції) дала можливість дослідниці простежити особливості обживання домінанти в найрізноманітніших аспектах.

Цікавою є інформація про саму авторку, яка закінчила школу в класі з поглибленим вивченням фізико-математичних дисциплін. Думається, що останнє багато в чому пояснює витоки потужної теоретичної думки дослідниці, яка прагне до гранично чіткого і логічно вивершеного формування кожного зі своїх положень. Теоретичність є специфічною домінантою наукового тексту, деколи навіть перевершуючи та притлумлюючи власне художній аналіз літературних творів. Інколи складається враження, що С.Луцак намагається підпорядкувати не завжди слухняну домінанту своїм теоретичним концепціям, що, проте, і надає особливої привабливості книзі, адже домінанта була, є і залишається тим проблемним полем, де завжди є простір для народження нових стратегій наукової думки.

Жанна Шаладонова, ст.наук. співробітник
Інституту мови і літератури імені Якуба
Коласа і Янки Купали НАН Білорусі (Мінськ)

**Творчасць І. Катлярэўскага у святле сучасных
літаратуразнаўчых канцэпцый**